

ต้นทุนการผลิตและวิธีการตลาดข้าวของภาคใต้

Rice Production Cost and Marketing Channel in the Southern

วีระศักดิ์ คงฤทธิ^{1*} และสุวัจน์ เพชรรัตน์²

Weerasak Kongithi^{1*} and Suwatchanee Petcharat²

Abstract

The present study mainly examined rice production and marketing in Southern Thailand under a sharp increase in para rubber and oil palm price. The area of this study included Phattalung, Nakorn Srithammarat, and Songkhla provinces. The data was gathered through primary data collection using questionnaires and in-depth interviews of 348 farmers, 17 rice mills, and 30 rice middlemen. The findings revealed that the production cost of modern rice varieties had higher costs than local rice varieties; whereas, the modern rice yields were higher than local rice yields. Returns from growing modern rice were higher than those from growing local rice. In terms of production factor use, it was found that the use of rice seeds was approximately 25-30 kg./rai. As for marketing channels, the study result showed that rice mills relied mainly on paddy rice brokers to collect paddy rice. Moreover, the study found that the owners of the rice mills passed the brokerage fees onto farmers. Based on the findings, it is suggested that the government should establish a central rice market in order to improve rice market efficiently.

Keyword: *rice, production costs, market channel for Southern Thai rice, para rubber and oil palm prices*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจสภาพการผลิตและการตลาดข้าวของชาวนาในภาคใต้ ในภาวะที่ราคายางพาราและปาล์มน้ำมันสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดด พื้นที่ศึกษาครั้งนี้ คือ จังหวัดสงขลา พัทลุง

¹คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.เมือง จ.สุราษฎร์ธานี 84000, ²สาขาวิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110

* ผู้ให้การติดต่อ (Corresponding e-mail: weerasak.k@psu.ac.th)

นครศรีธรรมราช เก็บข้อมูลกับชาวนา 348 ตัวอย่าง สัมภาษณ์เชิงลึกโรงสี 17 โรง และพ่อค้าคนกลาง 30 คน ผลการศึกษาพบว่า ด้านการผลิตเกษตรกรปลูกข้าวพันธุ์ไวแสง (พื้นเมือง) และไม่วางแสง (พันธุ์ใหม่) โดยข้าวพันธุ์ใหม่จะมีต้นทุนการผลิตสูงกว่า แต่ผลผลิตต่อไร่มากกว่าข้าวพันธุ์พื้นเมืองเท่าตัว จึงได้รับกำไรสูงกว่า ด้านการใช้ปัจจัยการผลิต พบว่า เกษตรกรใช้ปริมาณเมล็ดพันธุ์ข้าวมากถึง 25-30 กิโลกรัมต่อไร่ ด้านการตลาด พบว่าในตลาดข้าวเปลือกโรงสียังต้องพึ่งพ่อค้าคนกลางอย่างมาก และโรงสีได้ผลกระทบระคายคายหน้าให้เกษตรกรทั้งหมด แม้เกษตรกรนำไปขายโรงสีโดยตรงก็ได้ราคาเท่ากับขายนายหน้า เพราะโรงสีไม่ต้องการตัดราคานายหน้า ดังนั้น รัฐบาลจึงจำเป็นต้องทบทวนการฟื้นฟูตลาดกลางข้าวในพื้นที่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพตลาดให้ดีขึ้น

คำสำคัญ: ข้าว, ต้นทุนการผลิตข้าว, วิธีการตลาดข้าวภาคใต้, ราคายางพาราและปาล์มน้ำมัน

บทนำ

รายงานสถิติราคาสินค้าเกษตรตั้งแต่ปี 2541-2555 แสดงให้เห็นทิศทางการเปลี่ยนแปลงราคายางพาราปาล์มน้ำมัน และข้าวเปลือกมีทิศทางสูงขึ้น โดยมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 13.39 10.34 และ 3.59 ต่อปี ตามลำดับ (ศูนย์สารสนเทศการเกษตร, 2559) ผลจากอัตราการขยายตัวของราคายางพาราและปาล์มน้ำมันสูงกว่าการขยายตัวของราคาข้าว ส่งผลโดยตรงต่อผลตอบแทนที่เกษตรกรได้รับ โดยเมื่อเปรียบเทียบผลตอบแทนจากการปลูกข้าวในภาคใต้กับการปลูกยางพารา พบว่า การปลูกข้าวในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีแนวโน้มขาดทุนร้อยละ 163.79 บาทต่อฤดูการผลิต (สมใจ พิมล, 2549) ในขณะที่ วรณภพ กิรติวิบูลย์, ปรีดาภรณ์ กาญจนสาราญวงศ์, นันทวัน ขนอม, และสวัสดิ์ ชูเชียร(2555) ระบุว่า การปลูกยางพาราในพื้นที่จังหวัดพัทลุงและนครศรีธรรมราชมีรายได้สุทธิ 1,580.46 บาทต่อไร่ต่อเดือน และศูนย์สารสนเทศการเกษตร (2559) พบว่า ผลตอบแทนสุทธิจากการปลูกปาล์มในปี 2549 และ 2551 เท่ากับ 2,432.28 และ 8,918.77 บาทต่อไร่ต่อปี ในสถานการณ์ที่ราคาและค่าตอบแทนที่ต่างกันมาก ส่งผลให้ชาวนาจำนวนมากปรับพื้นที่นาข้าวไปปลูกยางพาราและ

ปาล์มน้ำมัน ทำให้เกิดภาวะกรรม “ปาล์มแยกรูนา” ขึ้นในพื้นที่ภาคใต้ จากรายงานของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรในช่วงเดียวกัน (2541-2555) พบว่า พื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มจาก 11.17 และ 1.44 ล้านไร่ ในปี 2541 เป็น 12.06 และ 3.45 ล้านไร่ ในปี 2555 ในขณะที่พื้นที่ปลูกข้าวลดลงจาก 2.61 เป็น 1.01 ล้านไร่ ในช่วงเวลาเดียวกัน

ปัจจุบันแม้ผลผลิตข้าวในภาคใต้จะไม่เพียงพอต่อการบริโภค แต่ก็ยังเป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารของภูมิภาคได้ระดับหนึ่ง (วิระศักดิ์ คงฤทธิ์และสุวัจน์ เพชรรัตน์, 2556) ดังนั้น คราวเรือนชาวนาที่ยังคงทำนาจำนวน 1.01 ล้านไร่ ที่เหลืออยู่จึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการผลิตข้าวหล่อเลี้ยงผู้คนและธุรกิจต่อเนื่องในภูมิภาคนี้ การดำรงอยู่ของชาวนากลุ่มนี้จึงมีความสำคัญอย่างมาก รัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องหาทางให้อาชีพการทำนาของชาวนากลุ่มนี้เป็นอาชีพที่มีศักดิ์ศรีสามารถเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือนได้อย่างเต็มภาคภูมิ แม้ที่ผ่านมารัฐบาลได้มีความพยายามใช้นโยบายช่วยเหลือหลายด้าน ทั้งด้านวิชาการเพื่อพัฒนาระบบการผลิต การสนับสนุนปัจจัยการผลิต และการตลาดด้วยการแทรกแซงราคาเพื่อให้ชาวนาขายข้าวได้ในราคา

สูง แต่ก็สามารถประคองประคองชวนาได้เพียงชั่วคราว ไม่สามารถสร้างความยั่งยืนและความมั่นคงในอาชีพระยะยาวได้

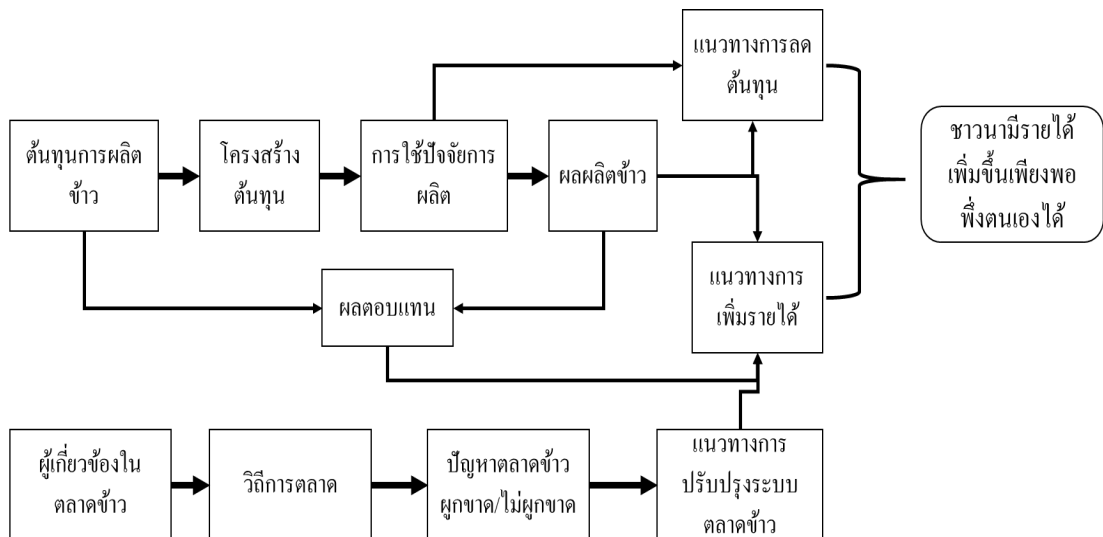
ในสถานการณ์ที่ราคายางพาราและราคาปาล์มน้ำมันสูงใจชวนาให้เลิกทำนา ทุกฝ่ายจำเป็นต้องหาทางช่วยให้ชาวนารู้สึกมีความมั่นคงกับอาชีพชวนา ให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีรายได้เพียงพอ มีเงินเก็บ มีคุณภาพชีวิตที่ดี ระบบการจัดการฟาร์มเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ชาวนายกระดับรายได้ของครัวเรือนให้สูงขึ้น โดยต้องทำให้ชาวนามีระบบการวางแผนการผลิตที่ดี ลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต รู้จักหาตลาดหลาย ๆ ตลาดเพื่อรองรับผลผลิต บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจวิธีการผลิตและการใช้ปัจจัยการผลิตโดยพิจารณาจากโครงสร้างต้นทุนการผลิตและการใช้ปัจจัยการผลิต เพื่อ

วิเคราะห์หาแนวทางปรับระบบการจัดการฟาร์มด้านการใช้ปัจจัยการผลิตเพื่อลดต้นทุน และวิเคราะห์ระบบตลาดข้าวในภาคใต้ เพื่อหาช่องทางลดต้นทุนการตลาด ลดการพึ่งพิงพ่อค้าคนกลาง ให้ชาวนาสามารถขายข้าวได้ในราคาสูงขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างต้นทุนการผลิตข้าวในภาคใต้ ทั้งข้าวพันธุ์พื้นเมือง (ข้าวไวแสง) และข้าวพันธุ์ส่งเสริม (ไม่ไวแสง) จำแนกตามพื้นที่เพาะปลูก
2. เพื่อศึกษาวิธีการตลาดข้าวในภาคใต้ ทั้งข้าวพันธุ์พื้นเมือง (ข้าวไวแสง) และข้าวพันธุ์ส่งเสริม (ไม่ไวแสง)

กรอบแนวคิดของการวิจัย

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการศึกษา

วิธีการวิจัย

ประชากร

การศึกษานี้ ใช้แบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มประชากร 3 กลุ่ม ได้แก่ (i) กลุ่ม

ครัวเรือนชาวนาในภาคใต้ (ii) กลุ่มพ่อค้าคนกลางที่ทำหน้าที่รับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาทั้งหมดในพื้นที่ศึกษาและ (iii) กลุ่มโรงสีข้าว ซึ่งรวมทั้งโรงสีข้าวขนาดกลางและโรงสีข้าวขนาดใหญ่ ที่ซื้อข้าวมาสี

เพื่อจำหน่ายเชิงพาณิชย์ ที่ขึ้นทะเบียนไว้กับกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ไม่รวมโรงเรียนขนาดเล็กที่รับจ้างสีข้าวในหมู่บ้านเพื่อบริโภคในครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่าง

จากกลุ่มประชากรทั้ง 3 กลุ่ม ได้จำแนกกลุ่มตัวอย่างตามกลุ่มประชากรดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างชาวนา กำหนดจำนวนตัวอย่าง ใช้สูตรการคำนวณตัวอย่างแบบไม่ทราบจำนวนประชากรของ Cochran (1953) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้ตัวอย่างทั้งหมด 322 ครัวเรือน เก็บจริง 348 ครัวเรือน

การสุ่มตัวอย่างชาวนา ใช้การสุ่มแบบหลายชั้น เริ่มจากการเลือกจังหวัดในภาคใต้ที่มีพื้นที่ปลูกข้าวมาก 3 อันดับคือ นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง เป็นพื้นที่ศึกษา จากนั้นได้เลือกพื้นที่แบบเจาะจงตามระบบนิเวศการทำนาตามคำแนะนำ

ตารางที่ 1 รายละเอียดกลุ่มตัวอย่าง

จังหวัด	อำเภอ	ชาวนา	พ่อค้า	โรงสี
พัทลุง	ต. บ้านพร้าว อ.ป่าพะยอม (นาชลประทาน)	55	8	5
	ต. พญาขัน อ.เมือง (นาหลังน้ำท่วม)	58		
สงขลา	ต. ควนโสม อ.ควนเนียง (นาชลประทาน)	63	12	6
	ต. ท่าหิน อ.สทิงพระ (น่าน้ำเค็มรุกกล้า)	35		
	ต. ชุมพล อ. สทิงพระ (น่าน้ำฝน)	35		
นครศรีธรรมราช	ต. ทราขขาว, ต.แหลม อ.หัวไทร (นาชลประทานลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง)	46	5	2
	ต. ท่าเรือ อ.เมือง (นาชลประทานลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง)	54	5	4
รวม		348	30	17

ของเจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง และศูนย์วิจัยข้าวนครศรีธรรมราช โดยแยกเป็น 4 ระบบคือ 1) นาชลประทาน 2) นาหลังน้ำท่วม 3) นาน้ำฝน และ 4) นาในพื้นที่น้ำเค็มรุกกล้า โดยมีรายละเอียดจำนวนตัวอย่างแสดงในตารางที่ 1

2. กลุ่มตัวอย่างพ่อค้าคนกลาง การกำหนดตัวพ่อค้าคนกลางที่จะสัมภาษณ์เชิงลึก คัดเลือกจากรายชื่อพ่อค้าที่ชาวนาในพื้นที่ศึกษาระบุว่าขายข้าวเปลือกให้รวมทั้งหมด 30 ราย รายละเอียดในตารางที่ 1

3. กลุ่มตัวอย่างโรงสี การสุ่มตัวอย่างโรงสีข้าวจะสุ่มเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกโรงสีจากข้อมูลการสัมภาษณ์แหล่งขายข้าวเปลือกชาวนา และพ่อค้าคนกลาง โดยสัมภาษณ์โรงสีที่ชาวนาหรือพ่อค้าคนกลางในพื้นที่ศึกษาขายข้าวให้จำนวนทั้งสิ้น 17 โรง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแยกการวิเคราะห์เป็น 2 ส่วน คือ

1. การวิเคราะห์ระบบการผลิตและต้นทุน

การผลิต ใช้ข้อมูลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิจาก สกว. และสถาบันคลังสมองของชาติรายละเอียดแบบสอบถามและงานวิจัยดูเพิ่มเติมจาก วีระศักดิ์ คงฤทธิ์ และ

สุวัจน์ เพชรรัตน์ (2556) โดยรายละเอียดการวิเคราะห์แต่ละประเด็นดังนี้

1.1 วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ใช้ในการวิเคราะห์ระบบการผลิตข้าวในภาคใต้ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร และสรุปความจากการสัมภาษณ์ชาวนาในพื้นที่ และจากการลงสำรวจพื้นที่จริงของนักวิจัย โดยข้อมูลหลักที่นำเสนอคือ ช่วงเวลาและวิธีการทำนา และการใช้ปัจจัยการผลิตข้าวของชาวนา

1.2 วิธีการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ใช้ในการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตข้าวในภาคใต้ โดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ ตามรายละเอียดดังนี้

การวิเคราะห์ต้นทุน (Cost Analysis)

ต้นทุนรวม (Total Cost: TC) เป็นต้นทุนทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัจจัยการผลิตชนิดต่าง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการจำนวนหนึ่ง ประกอบด้วย ต้นทุนคงที่รวมและต้นทุนผันแปรรวม สามารถคำนวณได้จากสมการ

$$TC = TFC + TVC$$

ต้นทุนคงที่รวม (Total Fixed Cost: TFC) เป็นต้นทุนที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณการผลิต เช่น ดอกเบี้ย ค่าเช่าที่ดิน ค่าเครื่องมือ-อุปกรณ์ ค่าเช่าโรงเรือน ค่าเสื่อมราคา เป็นต้น ซึ่งเป็นต้นทุนที่กิจการไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ไม่ว่ากิจการจะทำการผลิตสินค้าหรือไม่ก็ตาม

ต้นทุนผันแปรรวม (Total Variable Cost: TVC) เป็นต้นทุนที่เปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณการผลิต เช่น ค่าวัตถุดิบ ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง จำนวนแรงงานหรือชั่วโมงทำงาน ค่าอาหาร และค่าพาหนะ เป็นต้น

ต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) ในการใช้ปัจจัยการผลิต เช่น ค่าเสียโอกาสในการใช้

แรงงาน ค่าเสียโอกาสที่ดิน ค่าเสียโอกาสสำหรับเงินทุนของผู้ผลิตเองที่ใช้ในการซื้อเครื่องจักรและเครื่องมือ ค่าเสียโอกาสในการใช้เงินทุนหมุนเวียน

ผลตอบแทนจากการผลิต (Benefit of Production)

ผลตอบแทนจากการผลิตข้าวในที่นี้หมายถึง รายได้ (Income) รายรับรวม (Total Revenue: TR) คือจำนวนเงินที่ชาวนาได้จากการขายผลผลิตข้าวเปลือก เท่ากับ

$$\text{รายรับรวม} = \text{ราคาผลผลิต (P)} \times \text{จำนวนผลผลิต (Q)}$$

$$\text{กำไรทางธุรกิจ} = \text{รายรับทั้งหมด (TR)} - \text{ต้นทุนทางบัญชี (Accounting Cost)}$$

$$\text{กำไรทางเศรษฐศาสตร์} = \text{รายรับทั้งหมด (TR)} - \text{ต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Profits)}$$

2. การวิเคราะห์วิธีการตลาดข้าว การกระจายผลผลิตข้าวเปลือกจากมือเกษตรกรไปสู่ผู้บริโภคในรูปข้าวสารนั้น เป็นกลไกสำคัญที่ทำหน้าที่ส่งผ่านคุณค่าของข้าวสารจากผู้บริโภคมาสู่เกษตรกรผู้ผลิต หากกลไกการส่งผ่านมีความยุติธรรมและการตลาดมีประสิทธิภาพ คุณค่าของข้าวในสายตาของผู้บริโภคก็จะถูกส่งเป็นผลประโยชน์กลับมาให้เกษตรกรอย่างเป็นธรรม แต่หากกลไกการส่งผ่านทำงานไม่ดีหรือทำหน้าที่ของตนเองได้ไม่เป็นธรรมแล้ว ส่วนแบ่งของคุณค่าที่ผู้บริโภคส่งมาให้ก็จะถึงมือเกษตรกรผู้ผลิตน้อยลง สุดท้ายอาจทำให้ผู้ผลิตต้องยุติการผลิต ซึ่งผลที่ตามมาจะรุนแรงมากอาจทำให้ผลผลิตข้าวขาดแคลน ผู้เกี่ยวข้องในระบบตลาดข้าวทั้งระบบเดือดร้อน แนวทางหนึ่งในการศึกษาประสิทธิภาพตลาดคือใช้การวิเคราะห์วิธีการตลาด (ประยงค์ เนตยาภิรักษ์, 2550) ซึ่งมีแนวทางการวิเคราะห์ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยใช้ข้อมูล

จากการสำรวจวิเคราะห์หาสัดส่วนปริมาณข้าวเปลือกจากมือชาวนาผ่านช่องทางต่าง ๆ ในสัดส่วนเท่าไร ก่อนไปถึงโรงสี การวิเคราะห์วิธีการตลาดข้าวสารโดยการสัมภาษณ์โรงสีที่รับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนามาแปรรูปเป็นข้าวสาร จากนั้น มีการกระจายข้าวสารและผลพลอยได้ไปช่องทางใดบ้าง สัดส่วนเท่าไร

2.2 การวิเคราะห์เชิงพรรณนา ในส่วนนี้จะใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับ ชาวนา พ่อค้าคนกลาง และผู้ประกอบการโรงสีข้าว เพื่อทราบรายละเอียดการทำหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละกลุ่ม เช่น การเลือกโรงสีของพ่อค้าคนกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าคนกลางกับโรงสี การแปรรูปข้าวและการตั้งราคา การขายข้าวสาร เป็นต้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลอธิบายสนับสนุนแผนภาพวิธีการตลาดข้าวให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการศึกษาย่อยจะแยกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย (1) ระบบการผลิตข้าวในภาคใต้ (2) ต้นทุนการผลิตข้าวในภาคใต้ จำแนกตามสภาพแวดล้อมการผลิตและพันธุ์ข้าว (3) วิธีการตลาดข้าวในภาคใต้

1. ระบบการผลิตข้าวในภาคใต้

การศึกษาระบบการผลิตข้าวในภาคใต้ใช้วิธีการศึกษาเชิงพรรณนาเป็นหลัก โดยสืบค้นข้อมูลทุกข้อมูมเกี่ยวกับวิธีการทำนาและช่วงเวลาการทำนาจากเอกสารของศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง ส่วนข้อมูลการใช้ปัจจัยการผลิตใช้ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการเก็บข้อมูลชาวนาทั้ง 348 ครัวเรือน สรุปได้ดังนี้

1.1 วิธีการทำนาของเกษตรกรในภาคใต้

แบ่งออกได้เป็น 4 วิธี คือ การทำนาดำ นาหว่านน้ำตม นาหว่านสำรว และนาหยอด (ศูนย์วิจัย

ข้าวพัทลุง, 2548) ในอดีตเกษตรกรจะนิยมการทำนาดำมากที่สุดแต่ในปัจจุบันความเร่งรีบในการทำนา และปัญหาขาดแคลนแรงงานทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ทำนาด้วยวิธีหว่านน้ำตมเป็นหลัก ชาวนาจะทำนาปีละ 2 ครั้ง แต่เนื่องจากบางพื้นที่มีน้ำท่วมซ้ำซากทุกปี ทำให้ช่วงทำนาต่างออกไป โดยสรุปชาวนามีรูปแบบการทำนา 3 รูปแบบ คือ

การทำนาปีปกติ หรือการทำนาปีช่วงก่อนฤดูน้ำหลากเป็นการทำนาในช่วงที่ฝนเริ่มมาส่วนใหญ่เป็นการทำนาในพื้นที่ดอน หรือค่อนข้างดอน โดยจะเริ่มทำในช่วงเดือน กรกฎาคม-กันยายน และจะไปเก็บเกี่ยวในช่วงเดือน มกราคม-กุมภาพันธ์ การทำนาอีกลักษณะคือ

การทำนาปีหลังน้ำท่วม เป็นการทำนาปีหลังจากน้ำท่วม (ทุกปีช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม) โดยเกษตรกรจะเริ่มปลูกข้าวในเดือนธันวาคม-มกราคม และจะเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม ส่วนใหญ่จะทำในพื้นที่ลุ่ม และต้องมีแหล่งน้ำให้สามารถทำนาได้ตลอดฤดูกาล (ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง, 2548)

การทำนาปรัง ในภาคใต้จะเริ่มในเดือนเมษายน-พฤษภาคม และจะเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม การทำนาปรังจะทำในพื้นที่ที่มีระบบชลประทาน หรือเขตที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติเพียงพอเท่านั้น

1.2 การใช้ปัจจัยการผลิตข้าวของชาวนา

ผลการสำรวจการผลิตข้าวของชาวนาในภาคใต้ พบว่า ในพันธุ์ข้าวกลุ่มเดียวกันเมื่อแยกพิจารณาตามลักษณะพื้นที่จะมีการใช้ปัจจัยการผลิตข้าวไม่ต่างกันมากนัก (ตารางที่ 2) แต่มีความแตกต่างระหว่างพันธุ์ ในด้านปริมาณการใช้เมล็ดพันธุ์และปริมาณการใช้แรงงาน โดยข้าวพันธุ์ไม่ไวแสง (พันธุ์ใหม่) จะใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวต่อไร่สูงกว่าข้าว

ตารางที่ 2 สรุปปริมาณการใช้ปัจจัยการผลิตและผลผลิตข้าวแต่ละพื้นที่

ปัจจัยการผลิต	สภาพทำนา							
	นาชลประทาน		นาหลังน้ำท่วม		น่าน้ำเค็มรุกกล้า		น่าน้ำฝน	
	ไม่ไผ่	ไผ่	ไม่ไผ่	ไผ่	ไม่ไผ่	ไผ่	ไม่ไผ่	ไผ่
พันธุ์ข้าว	แสง	แสง	แสง	แสง	แสง	แสง	แสง	แสง
ปริมาณพันธุ์ข้าว (กก./ไร่)	23.48	19.90	24.24	22.00	24.26	-	21.50	16.11
ปริมาณสารเคมีฉีดหว่าน (ลิตร/ไร่)	0.26	0.46	0.30	0.30	0.00	-	0.00	0.00
ปริมาณปุ๋ยเคมี (กก./ไร่)	54.79	54.41	58.82	45.7	50.00	-	47.91	46.44
ปริมาณการใช้แรงงาน (วัน/ ไร่)	2.22	9.57	2.85	6.56	2.09	-	1.21	7.06

ที่มา : จากการสำรวจปีการเพาะปลูก 2555

พันธุ์ไผ่แสง (พื้นเมือง) แต่มีการใช้แรงงานดูแลน้อยกว่า ทั้งนี้เหตุผลสำคัญสืบเนื่องมาจาก การผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมืองส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน และจะใช้พื้นที่น้อยทำให้แรงงานมีเวลาดูแลแปลงนามากขึ้น ผลผลิตสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ปริมาณการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของชาวนากลุ่มตัวอย่างยังสูงกว่าปริมาณที่นักวิชาการแนะนำ คือ 15 กก.ต่อไร่ (ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง, 2548)

2. ต้นทุนการผลิตข้าวในภาคใต้ จำแนกตามสภาพแวดล้อมการผลิตและพันธุ์ข้าว

การวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตข้าวในภาคใต้ใช้ข้อมูลปฐมภูมิที่เก็บจากครัวเรือนชาวนาตัวอย่างจำนวน 348 ครัวเรือน การวิเคราะห์ใช้หลักการวิเคราะห์ต้นทุนโดยจำแนกตามกิจกรรมการผลิต โดยแบ่งองค์ประกอบของต้นทุนเป็น 2 ชนิด ได้แก่ ต้นทุนการผลิตคงที่และต้นทุนผันแปร การวิเคราะห์ได้แยกพิจารณาต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไผ่แสง (ตารางที่ 3) และต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไผ่แสง (ตารางที่ 4)

2.1 ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไผ่แสง (พันธุ์ใหม่)

ผลการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไผ่แสง พบว่า ต้นทุนการเพาะปลูกในภาพรวมทุกพื้นที่เท่ากับ 4,165.8 บาทต่อไร่ แยกเป็นต้นทุนผันแปร 3,590.7 บาทต่อไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 86.2 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด ในขณะที่ต้นทุนคงที่เท่ากับ 575.1 บาทต่อไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 13.8 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด โดยต้นทุนที่มีสัดส่วนมากที่สุดคือ ต้นทุนค่าแรงงานเครื่องจักรและต้นทุนค่าปุ๋ย เท่ากับ 1,307.9 บาทต่อไร่ และ 1,051.6 บาทต่อไร่ ตามลำดับ (ตารางที่ 3) พื้นที่นาหลังน้ำท่วมจะมีต้นทุนต่อกิโลกรัมต่ำสุดเท่ากับ 6.0 บาทต่อกิโลกรัม ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่นาหลังน้ำท่วมมีความอุดมสมบูรณ์ของดินดีกว่าพื้นที่อื่น ทำให้ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่สูง (732.8 กิโลกรัมต่อไร่) ในขณะที่พื้นที่ชลประทาน พื้นที่น่าน้ำฝนมีต้นทุนต่อกิโลกรัมเท่ากัน คือ 7.4 บาท ในขณะที่พื้นที่น่าน้ำเค็มรุกกล้ามีต้นทุนต่อกิโลกรัมสูงสุดเท่ากับ 8.4 บาทต่อ

กิโลกรัม (ตารางที่ 3)

ผลตอบแทนจากการปลูกข้าวในภาพรวมพบว่า เกษตรกรขายผลผลิตได้เฉลี่ย 8.43 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่ต้นทุนการผลิตเฉลี่ยเท่ากับ 6.9 บาทต่อกิโลกรัม และผลผลิตข้าวเฉลี่ย 603.8 กิโลกรัมต่อไร่ ในภาพรวมเกษตรกรจะได้รับผลตอบแทนเฉลี่ย 924.0 บาทต่อไร่ ซึ่งถือว่าต่ำมากเมื่อเทียบกับพืชเศรษฐกิจอย่างปาล์มน้ำมันและยางพารา เมื่อพิจารณาแยกตามสภาพแวดล้อมการผลิต พบว่าเกษตรกรในพื้นที่นาหลังน้ำท่วมได้รับผลตอบแทนสูงสุดเท่ากับ 1,295.6 บาทต่อไร่ ในขณะที่เกษตรกรในพื้นที่น้ำท่วมเริ่มแรกได้รับผลตอบแทนต่ำกว่า 384.3 บาทต่อไร่ แม้จะขาดทุนแต่เกษตรกรยังคงทำนาต่อไป เนื่องจากเป็นแหล่งอาหารของครัวเรือน และการปรับพื้นที่นาไปปลูกพืชอื่นมีข้อจำกัดด้านความเหมาะสมของพื้นที่เงินลงทุน ความรู้ นอกจากนี้ ครัวเรือนยังสามารถหารายได้เสริมจากการประกอบอาชีพอื่นชดเชยรายได้จากการทำนาได้ และเมื่อเปรียบเทียบกับ การซื้อข้าวกิน เกษตรกรพบว่า การปลูกเองเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า

เมื่อนำค่าเฉลี่ยต้นทุนการผลิตข้าวของเกษตรกรในพื้นที่ศึกษา มาเปรียบเทียบกับต้นทุนการผลิตข้าวของชาวนาในภาคกลาง ที่นำเสนอโดยสมพร อิศวิลานนท์ (2552) โดยนำต้นทุนมาปรับให้เป็นราคาในปี 2555 เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบกับต้นทุนการผลิตในปีสำรวจได้ พบว่า ต้นทุนการผลิตข้าวในภาคกลางโดยรวมสูงกว่าต้นทุนการผลิตข้าวในภาคใต้ โดยมีต้นทุนรวมเท่ากับ 5,645.9 บาทต่อไร่ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะต้นทุนผันแปร เกษตรกรในภาคกลางมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่า พบว่า เกษตรกรในภาคกลางมีต้นทุนผันแปรเพียง 2,909.3 ซึ่งต่ำกว่าต้นทุนทุกพื้นที่ที่ปลูกข้าวของภาคใต้ แต่ภาคกลางมีต้นทุนค่าเสียโอกาสที่ดินสูงกว่าที่ดินภาคใต้มากคือ

2,523.3 บาทต่อไร่ ทั้งนี้ เนื่องจากที่ดินภาคกลางมีราคาสูง มีระบบชลประทานดี และมีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ค่าเช่าที่ดินต่อปีสูงกว่าภาคใต้มาก เห็นได้จากผลผลิตข้าวในภาคกลางสูงกว่าผลผลิตข้าวเฉลี่ยของภาคใต้ 158.2 กิโลกรัมต่อไร่ ประกอบกับผลผลิตข้าวมีคุณภาพดีกว่าจึงสามารถขายได้ในราคาสูงกว่า คือ 11.8 บาทต่อกิโลกรัม ทำให้มีกำไรสุทธิมากกว่า (ตารางที่ 3)

2.2 ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไวแสง (พันธุ์พื้นเมือง)

ผลการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไวแสง พบว่า ต้นทุนการเพาะปลูกในภาพรวมทุกพื้นที่เท่ากับ 3,983.0 บาทต่อไร่ แยกเป็นต้นทุนผันแปร 3,357.6 บาทต่อไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 84.3 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด ในขณะที่ต้นทุนคงที่เท่ากับ 625.4 บาทต่อไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 15.7 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด เมื่อพิจารณาต้นทุนโดยละเอียดตามรายการการใช้ปัจจัยการผลิต พบว่า ต้นทุนที่มีสัดส่วนมากที่สุดคือ ต้นทุนค่าแรงงานเครื่องจักร และต้นทุนค่าปุ๋ยเท่ากับ 1,218.5 บาทต่อไร่ และ 1,020.1 บาทต่อไร่ ตามลำดับ (ตารางที่ 4) ต้นทุนการผลิตข้าวตามสภาพแวดล้อมการผลิต พบว่า ข้าวพันธุ์พื้นเมืองมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 8.5 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่เกษตรกรขายผลผลิตได้เฉลี่ย 9.5 บาทต่อกิโลกรัม ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไวแสงจะสูงกว่าต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวแสง ทั้งนี้ เนื่องจาก ข้าวพันธุ์ไวแสงมีผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่า นอกจากนี้ การผลิตข้าวพันธุ์ไวแสงมีวัตถุประสงค์เพื่อการบริโภคเป็นหลัก ทำให้เกษตรกรดูแลเอาใจใส่มากกว่าต้นทุนจึงสูงกว่า แต่เนื่องจากการขาดความรู้ความเข้าใจทำให้เกษตรกรดำเนินการจัดการที่เพิ่มต้นทุนโดยไม่จำเป็น เช่น การใส่ปุ๋ยเคมีจำนวนมากเท่ากับข้าวพันธุ์ไม่ไวแสง

ตารางที่ 3 ต้นทุนและผลตอบแทนจากการทำนาในฤดูนาปี (บาท/ไร่) (ข้าวพันธุ์ไม่ไวแสง)

ข้าวพันธุ์ไม่ไวแสง	พื้นที่				เฉลี่ย	ร้อยละ	ต้นทุนการ ผลิตข้าวเฉลี่ย ของประเทศ 1/
	นาชล ประทาน	นาหลัง น้ำท่วม	นา น้ำ แ่กม	นา น้ำ ฝน			
1. รวมต้นทุนผันแปร	3,881.3	3,810.3	3,509.3	2,807.1	3,590.7	86.2	2,909.3
1.1 ต้นทุนค่าแรงงาน	1,925.0	1,750.7	1,865.1	1,289.9	1,694.2	40.7	1,569.4
- ค่าเสียโอกาสแรงงาน ครัวเรือน	628.2	456.3	322.0	299.4	386.3	9.3	465.1
- ค่าแรงงานเครื่องจักร	1,296.8	1,294.4	1,543.1	990.5	1,307.9	31.4	1,056.6
1.2 ค่าปัจจัยการผลิต	1,816.2	1,915.2	1,506.9	1,409.2	1,758.5	42.2	1,339.8
- เมล็ดพันธุ์	517.3	533.3	533.8	473.0	518.6	12.4	318.0
- ปุ๋ยเคมี	1,060.7	1,138.7	967.9	927.4	1,051.6	25.2	844.9
- สารเคมีป้องกัน/กำจัด ศัตรูพืช	210.9	220.8	5.2	-	167.0	4.0	66.5
- ค่าน้ำมัน	27.3	22.4	-	8.8	21.3	0.5	86.7
- รวมต้นทุนเงินสด ผันแปร	3,113.0	3,209.6	3,050.0	2,399.7	3,066.4	73.6	2,396.4
1.3 ค่าเสียโอกาสเงิน ทุนผันแปร	140.1	144.4	137.3	108.0	138.0	3.3	107.8
2. รวมต้นทุนคงที่	648.6	609.9	373.5	342.7	575.1	13.8	2,628.9
2.1 ค่าเสื่อมอุปกรณ์	148.6	109.9	23.5	42.7	125.1	3.0	55.0
2.2 ค่าเสียโอกาส ที่ดิน	500.0	500.0	350.0	300.0	450.0	10.8	2,523.3
3. รวมต้นทุนทั้งหมด	4,529.9	4,420.2	3,882.8	3,149.8	4,165.8	100.0	5,645.9
4. รายได้นาปี (บาท/ ไร่/ฤดู)	5,350.4	5,715.8	3,498.5	3,652.5	5,089.8		9,011.0
4.1 ผลผลิต (กก./ไร่)	610.1	732.8	461.5	427.2	603.8		762
4.2 ราคาข้าว (บาท/ กก.)	8.8	7.8	7.58	8.55	8.43		11.8
4.3. ต้นทุนต่อหน่วย (บาท/กก.)	7.4	6.0	8.4	7.4	6.9		7.4
5. กำไรสุทธิ (บาท/ไร่/ ฤดู)	820.5	1,295.6	-384.3	502.7	924.0		3,365.1

ที่มา : จากการสำรวจปีการเพาะปลูก 2555

1/ ต้นทุนการผลิตข้าวนาปีในเขตชลประทานปรับเป็นราคาปี 2555 (สมพร อธิวิถันนท์, 2552)

ตารางที่ 4 สัดส่วนต้นทุนและผลตอบแทนจากการทำนาในฤดูนาปี (บาท/ไร่) (ข้าวพันธุ์ไวแสง)

ข้าวพันธุ์ไวแสง	พื้นที่			เฉลี่ย	ร้อยละ
	นา ชลประทาน	นา หลังน้ำท่วม	น่าน้ำฝน		
1. ต้นทุนผันแปร	3,232.5	3,771.1	2,958.4	3,357.6	84.3
1.1 ต้นทุนค่าแรงงาน	1,543.2	1,647.3	1,483.9	1,625.3	40.8
ค่าเสียโอกาสแรงงานครัวเรือน	369.6	344.2	497.9	406.8	10.2
ค่าแรงงานเครื่องจักร	1,173.6	1,303.1	986.1	1,218.5	30.6
1.2 ค่าปัจจัยการผลิต	1,566.0	1,976.2	1,368.5	1,605.2	40.3
เมล็ดพันธุ์	433.3	550.0	402.8	458.8	11.5
ปุ๋ยเคมี	979.5	1,240.1	928.8	1,020.1	25.6
สารเคมีป้องกัน/กำจัดศัตรูพืช	139.5	169.2	1.7	108.9	2.7
ค่าน้ำมัน	13.6	16.8	35.2	17.5	0.4
รวมต้นทุนเงินสดผันแปร	2,739.6	3,279.3	2,354.6	2,823.7	70.9
1.3 ค่าเสียโอกาสเงินทุนผันแปร	123.3	147.6	106.0	127.1	3.2
2. ต้นทุนคงที่	625.2	587.9	342.7	625.4	15.7
2.1 ค่าเสื่อมอุปกรณ์	108.7	87.9	42.7	142.1	3.6
2.2 ค่าเสียโอกาสที่ดิน	516.7	500	300	483.3	12.1
3. รวมต้นทุนทั้งหมด	3,857.7	4,359.0	3,301.1	3,983.0	84.3
4. รายได้ในปี (บาท/ไร่/ฤดู)	4,484.0	4,927.7	3,768.3	4,430.2	
4.1 ผลผลิต (กก./ไร่)	472	518.71	418.7	468.8	
4.2 ราคาข้าว (บาท/กก.)	9.5	9.5	9	9.5	
4.3 ต้นทุนต่อหน่วย(บาท/กก.)	8.2	8.4	7.9	8.5	
5. กำไรสุทธิ (บาท/ไร่/ฤดู)	626.3	568.8	467.2	447.2	

ที่มา : จากการสำรวจปีการเพาะปลูก 2555

ทั้ง ๆ ที่ข้าวพันธุ์ไวแสงไม่ตอบสนองต่อปริมาณปุ๋ยเท่ากับข้าวพันธุ์ไม่วิแสง

ผลการศึกษาต้นทุนข้าวพันธุ์พื้นเมืองในตารางที่ 4 แม้ชาวนาจะได้กำไรจากการผลิต แต่ชาวนายังมีโอกาสมีกำไรเพิ่มขึ้นหากเปลี่ยนไปปลูกข้าวที่ตลาดบนต้องการ โดยจากรายงานของพนิตพิมพ์ สิทธิศักดิ์, พัชร ชุมทอง, และนครเรศ รังควัต (2557) ซึ่งได้ศึกษาการผลิตและการตลาดข้าวสังข์หยดในจังหวัดพัทลุงปีการเพาะปลูก 2554/2555 ซึ่งเป็นช่วง

เวลาเดียวกัน พบว่า มีต้นทุนการผลิตรวม 3,215.8 บาทต่อไร่ ได้ผลผลิต 334.8 กิโลกรัมต่อไร่ ราคาขาย 14.5 บาทต่อกิโลกรัม มีกำไรสุทธิ 1,639.4 บาทต่อไร่ ซึ่งสูงกว่าการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมืองทั่วไปในตารางที่ 4 ถึง 3 เท่า ดังนั้น การผลิตข้าวคุณภาพสูงเพื่อขายตลาดบนจึงเป็นทางเลือกที่น่าสนใจทางหนึ่งของชาวนา

3. วิธีการตลาดข้าวในภาคใต้

การศึกษาวิธีการตลาดข้าว เป็นการวิเคราะห์

การกระจายข้าวเปลือกจากมือเกษตรกรในพื้นที่ศึกษาไปสู่มือผู้บริโภคคนสุดท้ายซึ่งในกระบวนการกระจายต้องผ่านผู้ทำหน้าที่การตลาดหลายระดับ ตั้งแต่เกษตรกร พ่อค้ารวบรวมข้าวเปลือกในท้องถิ่น โรงสี ผู้ค้าส่ง และผู้ค้าปลีก ช่องทางการกระจายข้าวเปลือกในฤดูนาปี และนาปรังจะมีเส้นทางเหมือนกัน จะแตกต่างกันเฉพาะในส่วนของการเก็บข้าวไว้บริโภค และทำเมล็ดพันธุ์ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วชาวนาจะเก็บข้าวนาปี โดยเฉพาะข้าวพันธุ์ไวแสงไว้ทั้งหมดสำหรับการบริโภคและการทำเมล็ดพันธุ์ ในส่วนของข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงเกษตรกรจะไม่นิยมเก็บไว้บริโภค การศึกษาค้นคว้าจึงนำเสนอภาพการกระจายของข้าวเปลือกและข้าวสารเฉพาะในฤดูนาปีเท่านั้น ซึ่งได้แสดงไว้ในรูปที่ 2 สำหรับการกระจายข้าวไม่ไวแสง และรูปที่ 3 สำหรับข้าวพันธุ์ไวแสง

3.1 ข้าวพันธุ์ไม่ไวแสง (พันธุ์ใหม่)

วิธีการตลาดข้าวพันธุ์ไม่ไวแสง ตามที่แสดงในรูปที่ 2 ชี้ให้เห็นว่าข้าวเปลือกในมือเกษตรกรนั้น จะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ เก็บไว้บริโภค ประมาณร้อยละ 3 เก็บไว้ทำเมล็ดพันธุ์ร้อยละ 5 และที่เหลือร้อยละ 92 จะจำหน่ายสู่ตลาดข้าวเปลือก โดยขายผ่านพ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น ประมาณร้อยละ 67 ขายให้กับผู้รับซื้อข้าวเปลือก ขาจรจากนอกพื้นที่ร้อยละ 12.4 อีกร้อยละ 12.6 เกษตรกรขายให้กับโรงสีโดยตรง โดยการขายข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงเกษตรกรจะขายทันทีหลังการเก็บเกี่ยว โดยชาวนาจะมีต้นทุนการขายเฉลี่ย 1.0-1.5 บาทต่อ กิโลกรัม (วีระศักดิ์ คงฤทธิ์ และสุวัจนี เพชรรัตน์, 2556) การขายให้กับโรงสีโดยตรงหรือขายผ่านนายหน้าท้องถิ่นมักได้ราคาไม่แตกต่างกัน เพราะโรงสีไม่ต้องการรับซื้อดีดราคานายหน้าของตนเอง ยกเว้นในกรณีที่ชาวนาขนข้าวไปเอง ไรก็ตาม ข้าวจากนายหน้าทั้ง 2 กลุ่มก็จะถูกส่งต่อไปให้

โรงสี เมื่อโรงสีได้ข้าวเปลือกจากเกษตรกรแล้วจะนำไปเข้าเครื่องอบข้าวเพื่อลดความชื้นให้เหลือเพียงร้อยละ 14 ซึ่งเป็นระดับความชื้นที่เหมาะสมกับการแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร ซึ่งในขั้นตอนนี้โรงสีจะสูญเสียน้ำหนักข้าวไปประมาณร้อยละ 60-100 กิโลกรัมต่อตันข้าวเปลือก (ขึ้นอยู่กับระดับความชื้นของข้าวที่รับซื้อมา) เมื่ออบข้าวเปลือกแล้วจะเข้าสู่กระบวนการสี ซึ่งข้าวเปลือกที่ความชื้นร้อยละ 14 จะสีได้ข้าวสารประมาณ 550 กิโลกรัม รำข้าว 100 กิโลกรัม ปลายข้าว 150 กิโลกรัม และแกลบอีกประมาณ 200 กิโลกรัม (วีระศักดิ์ คงฤทธิ์ และสุวัจนี เพชรรัตน์, 2556) โดยผลผลิตทั้งหมดสามารถนำไปขายได้ กล่าวคือ

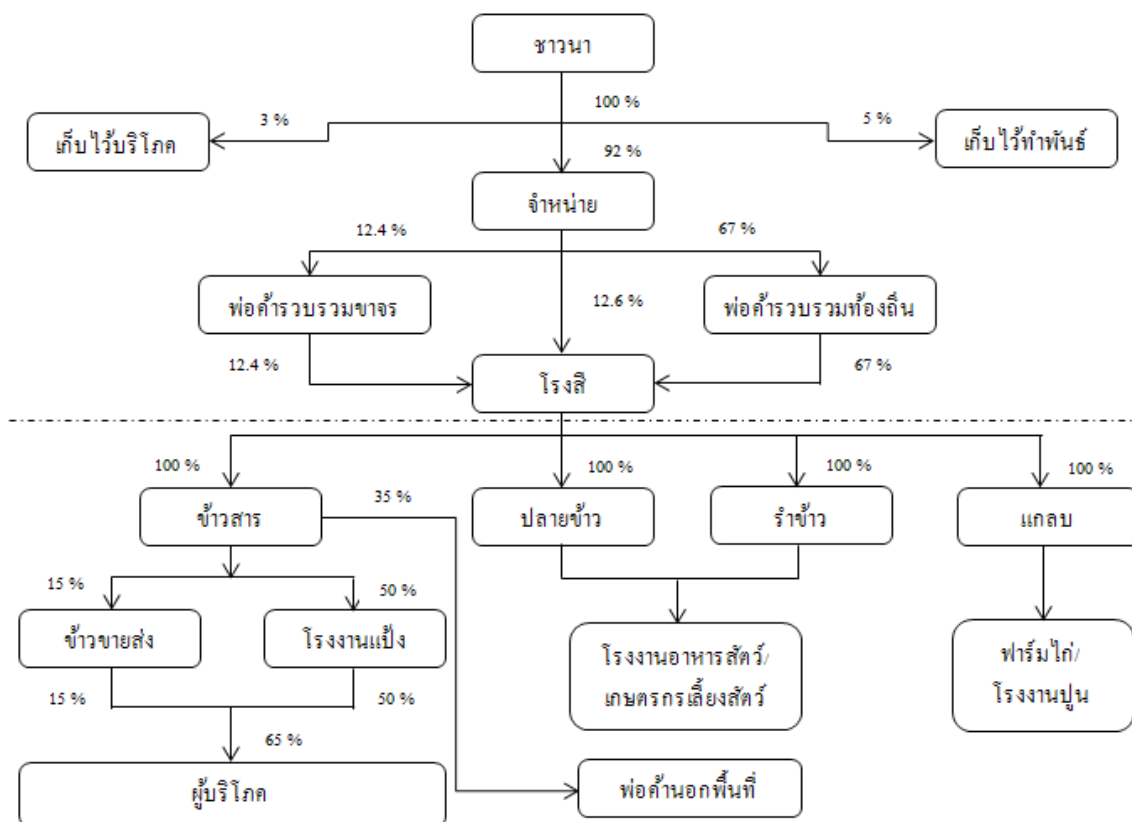
ข้าวสารโรงสีจะกระจายไป 4 ช่องทางหลัก คือ ขายพ่อค้านอกพื้นที่ร้อยละ 35 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 65 จะกระจายไปสู่มือผู้บริโภค 3 ช่องทางคือ ขายให้ร้านค้าส่ง ค้าปลีกอีกร้อยละ 15 และโรงงานแปรรูปมากถึงร้อยละ 50 ส่วนปลายข้าวและรำข้าวโรงสีจะขายให้กับโรงงานอาหารสัตว์โดยจะมีพ่อค้ารวบรวมมารับซื้อถึงที่ในราคาเฉลี่ย 13 บาทต่อกิโลกรัม รำข้าวราคาเฉลี่ย 9 บาทต่อกิโลกรัม แกลบจะขายให้กับโรงงานปาล์มน้ำมัน โรงงานปูนซีเมนต์ ฟาร์มเลี้ยงไก่ ในราคาเฉลี่ย 1.5 บาทต่อกิโลกรัม

3.2 ข้าวพันธุ์ไวแสง (พื้นเมือง)

รูปที่ 3 แสดงให้เห็นว่าข้าวเปลือกในมือเกษตรกรนั้น จะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ เก็บไว้บริโภค ประมาณร้อยละ 20 เก็บไว้ทำเมล็ดพันธุ์ร้อยละ 5 เช่นเดียวกันกับข้าวพันธุ์ใหม่ และที่เหลือร้อยละ 75 จะจำหน่ายสู่ตลาดข้าวเปลือก โดยชาวนามีช่องทางการจัดจำหน่ายข้าวเปลือก 3 ช่องทาง คือ ขายให้กับพ่อค้ารวบรวมประมาณร้อยละ 49.4 ขายให้กับผู้รับซื้อขาจรร้อยละ 10.4 อีกร้อยละ 15.2 จะขายให้กับโรงสีโดยตรง

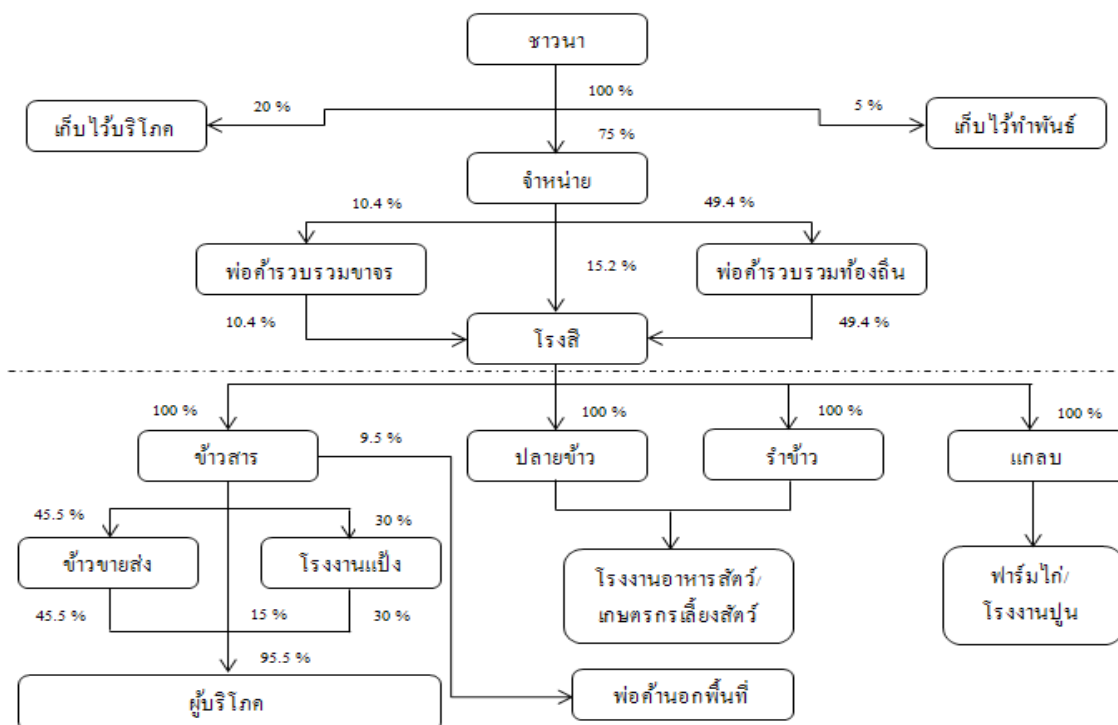
เมื่อโรงสีได้ข้าวเปลือกจากเกษตรกรแล้วจะนำไปเข้าเครื่องอบข้าวเพื่อลดความชื้นและสีได้ข้าวสารประมาณ 550 กิโลกรัม โดยข้าวสารทั้งหมดจะกระจายไป 4 ช่องทางหลักคือ ขายพ่อค้าขายส่ง นอกพื้นที่ร้อยละ 9.5 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 90.5 จะกระจายไปสู่มือผู้บริโภค 3 ช่องทางคือ ขายให้ร้านค้าส่งในภาคใต้ร้อยละ 45.5 ร้านค้าปลีกร้อยละ 15 และโรงงานแปรร้อยละ 30 (โดยเฉพาะโรงงานแปรงขนมจีน และขนมลา) การจำหน่ายข้าวสารของโรงสี จะมีบรรจุก้อน 2 ขนาด คือ กระสอบละ 100

กิโลกรัม และ 48 กิโลกรัม โดยโรงงานแปรงจะนิยมซื้อข้าวสารขนาดกระสอบละ 48 กิโลกรัม เพราะยกหรือเคลื่อนย้ายง่ายในกระบวนการแปรรูป ส่วนร้านค้าส่งค้าปลีก และพ่อค้าส่งออกจะรับซื้อทั้ง 2 ขนาด โรงสีจะขายข้าวสารพันธุ์เล็บนกในราคาเฉลี่ย 1,200 บาท / 48 กก. และ 1,000 บาท สำหรับข้าว้ายเฉียงในส่วน of ข้าวพันธุ์ชัยนาทและพันธุ์ใหม่อื่น ๆ¹ (ไม่รวมหอมปทุม) จะจำหน่ายเฉลี่ย 18-19 บาทต่อกิโลกรัม หรือเท่ากับ 864-912 บาทต่อ 48 กก. โดยข้าวทุกประเภทจะบวกค่าขนส่งอีกกระสอบละ 20

รูปที่ 2 วิธีการตลาดข้าวพันธุ์ไม่ไวแสง

¹ โรงสีในภาคใต้ต้องขายข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงในลักษณะข้าวผสมทั้ง ชัยนาท สุพรรณ กข. โดยไม่สามารถแยกพันธุ์ได้ เพราะชาวนาจะเก็บเกี่ยวข้าวเปลือกรวมมาขายให้โรงสี ไม่แยกพันธุ์

รูปที่ 3 วิธีการตลาดข้าวพันธุ์ไวแสง

บาท ถ้าต้องส่งต่างจังหวัด ส่วนปลายข้าวและรำข้าว โรงสีจะขายให้กับโรงงานอาหารสัตว์ แกลบจะขายให้กับโรงงานปาล์มน้ำมัน โรงงานปูนซีเมนต์ ฟาร์มเลี้ยงไก่ เช่นเดียวกับข้าวพันธุ์ใหม่

การอภิปรายผล

การศึกษาต้นทุนการผลิต มีเป้าหมายสำคัญ คือ การวิเคราะห์หาแนวทางการลดต้นทุนการผลิต ส่วนการศึกษาวิธีการตลาดข้าว มีเป้าหมายเพื่อศึกษาประสิทธิภาพตลาดเบื้องต้นว่า การขายข้าวของชาวนาต้องผ่านคนกลางกี่ขั้นตอน ชาวนามีอำนาจต่อรองกับผู้ซื้อหรือไม่ เมื่อทราบข้อมูลข้างต้น ก็สามารถกำหนดหาแนวทางการลดต้นทุนการตลาด และหาแนวทางลดการพึ่งพิงพ่อค้าคนกลางเพื่อให้สามารถขายผลผลิตได้ราคาสูงขึ้น

1. การศึกษาด้านทุนและผลตอบแทนการผลิตข้าว มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อทราบโครงสร้างต้นทุน และผลตอบแทนจากการผลิตข้าว เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการลดต้นทุนโดยไม่กระทบผลผลิตข้าว ผลการวิจัยพบว่า

1.1 ชาวนาที่ปลูกข้าวทั้ง 2 พันธุ์ มีต้นทุนค่าจ้างเครื่องจักรสูงถึงร้อยละ 30-31 ของต้นทุนทั้งหมด โดยต้นทุนส่วนนี้สูงเพราะชาวนาจำเป็นต้องจ้างทั้งรถไถและรถเกี่ยวข้าวเนื่องจากค่าแรงงานคนสูง และหากชาวนาไม่จ้างก็จะเกี่ยวเสร็จช้า ส่งผลกระทบต่อการจัดการไร่นาคือเมื่อชาวนาส่วนใหญ่เกี่ยวข้าวเสร็จก็จะเริ่มผ่นน้ำเข้านาเพื่อไถนา เมื่อพื้นที่นารอบ ๆ หว่านข้าวไปแล้วรถไถก็ไม่สามารถเข้ามาในที่นาได้ จึงจำเป็นต้องทำนาไปพร้อม ๆ กันทั้งพื้นที่

1.2 ต้นทุนรองลงมาคือ ค่าปุ๋ยเคมีร้อยละ 25 ของต้นทุนทั้งหมด ซึ่งเป็นส่วนที่ชาวนาสามารถบริหารจัดการลดลงได้โดยไม่กระทบต่อผลผลิต โดยการผลิตปุ๋ยชีวภาพใช้เองร่วมกับการใช้ปุ๋ยเคมีสำหรับต้นทุนที่สามารถลดได้ทันทีคือค่าเมล็ดพันธุ์ ซึ่งมีสัดส่วนมากถึงร้อยละ 11-12 ของต้นทุนทั้งหมด โดยมีปริมาณการใช้เมล็ดพันธุ์ไม่ไผ่แสงเฉลี่ย 21.5-24.0 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการสำรวจในปีเดียวกันของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2556) คือ ชาวนามีการใช้เมล็ดพันธุ์มากถึง 22.2-29.1 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งสูงกว่าปริมาณการใช้ที่ศูนย์วิจัยข้าวแฉะนำ คือ 15 กิโลกรัมต่อไร่ นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรมีการดูแลแปลงนาหลังการเพาะปลูกน้อยมาก โดยชาวนาที่ปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ (ไม่ไผ่แสง) ใช้เวลาเพียง 2-3 วันต่อฤดูการผลิต ซึ่งน้อยมากเมื่อเทียบกับระยะเวลาเพาะปลูก 115 วัน ทำให้การดูแลรักษาไม่ดีเท่าที่ควรอาจส่งผลผลิตต่ำกว่าที่ควรจะได้ตามประสิทธิภาพของสายพันธุ์และพื้นที่เพาะปลูก

1.3 ผลการศึกษาข้าว พื้นที่นาน้ำเค็มท่วมถึงในเขตริมทะเลสาบสงขลา ซึ่งนิยมปลูกข้าวอายุสั้น (พันธุ์ไม่ไผ่แสง) เนื่องจากต้องแข่งขันกับสภาพธรรมชาติ ต้องเก็บเกี่ยวก่อนน้ำทะเลหนุน แต่ด้วยสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสมทำให้ได้ผลผลิตต่ำกว่าพื้นที่ชลประทาน และนาหลังน้ำท่วม ต้องประสบภาวะขาดทุน ในขณะที่พื้นที่นาน้ำฝน ทำนาได้ปีละครั้ง เนื่องจากขาดแคลนน้ำ มีผลผลิตต่อไร่ต่ำสุด แต่เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่านาพื้นที่น้ำเค็มรุกล้ำและขายได้ราคาสูงกว่าเนื่องจากข้าวมีความชื้นน้อย จึงทำให้อยู่พอมีกำไรบ้าง

ต้นทุนและรายได้จากการผลิตข้าวในตารางที่ 3 และ 4 เมื่อเปรียบเทียบกับการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ อัมรา เวียงวิระ, ชนิภา เขียวณรงค์, อรนุช

รัตนเลิศสกุล, ลัดดาวัลย์ กรรณนุช, สำราญ สุรโน, และสาริณี จันทรัมย์ (2554) ได้รายงานผลการศึกษาด้านทุนการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดพัทลุงพบว่า ให้ผลผลิตต่อไร่ 497.2 กก. ราคาขาย 17.2 บาทต่อกิโลกรัม ต้นทุนผันแปรเงินสด 3,796.2 บาท/ไร่ รายได้สุทธิต่อไร่ 4,755.6 บาท จากรายงานนี้เห็นได้ว่า แม้การผลิตข้าวอินทรีย์จะมีผลผลิตน้อยกว่า แต่ก็มีต้นทุนการผลิตต่ำกว่า ในขณะที่ราคาขายสูงกว่าถึง 2 เท่า ทำให้รายได้สุทธิสูงกว่าและยังสูงกว่าการผลิตข้าวในภาคกลางด้วย

2. การศึกษาวิถีการตลาดมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ รูปแบบการกระจายผลผลิตข้าวของชาวนาไปสู่ผู้บริโภค และอำนาจต่อรองราคา ผลการศึกษาพบว่า ชาวนาในภาคใต้มีอำนาจต่อรองต่ำเพราะมีช่องทางการขายข้าวเพียงทางเดียว คือ ต้องขายข้าวผ่านพ่อค้าคนกลางที่นำรถเกี่ยวเข้ามาในพื้นที่เท่านั้น ไม่มีระบบตลาดกลางเข้ามาคานอำนาจ ในระบบตลาดข้าวภาคใต้มีคณกลางที่สำคัญคือ พ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น โรงสีข้าว และพ่อค้าข้าวสาร โดยโรงสียังต้องพึ่งพ่อค้ารวบรวมท้องถิ่นเพื่อรวบรวมข้าวเปลือกให้โรงสีและโรงสีจะไม่รับซื้อข้าวตราคนขายหน้าของตนเอง นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า โรงสีข้าวในพื้นที่เองก็มีอำนาจต่อรองราคากับผู้ซื้อข้าวสารน้อย เพราะผู้ซื้อข้าวสารมีทางเลือกที่จะซื้อข้าวจากภูมิภาคอื่นมาขายแทน ทำให้ผู้ซื้อข้าวสารเป็นผู้กำหนดราคาที่แท้จริง

ผลการศึกษาต้นทุนการผลิตและวิถีการตลาดข้าว ได้ชี้ให้เห็นประเด็นที่น่าสนใจ คือ กลุ่มชาวนาที่ศึกษาทั้งกลุ่มผลิตข้าวพันธุ์ใหม่และผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมือง ยังมีต้นทุนการผลิตบางส่วนที่ยังสามารถลดได้ ส่วนในด้านการตลาด พบว่า ชาวนาขาดอำนาจต่อรอง ไม่สามารถกำหนดราคาขายได้ แต่จากรายงานการศึกษาของ พนิดพิมพ์ สิทธิศักดิ์

และคณะ (2557) และ อัมรา เวียงวีระ และคณะ (2554) ชี้ให้เห็นว่า หากชาวนาเลือกจะผลิตข้าวคุณภาพสูง เป็นที่ต้องการของตลาด ชาวนาต้องลดการพึ่งพิงพ่อค้าคนกลางและขายข้าวในราคาที่สูงกว่ากำไรสุทธิ การผลิตข้าวทั่วไปดังที่ผ่านมา

บทสรุป

การศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนของการผลิต ชี้ให้เห็นว่า การจัดการไร่นาของชาวนาในภาคใต้ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เช่น มีการดูแลแปลงนาหลังการเพาะปลูกน้อยมาก ในขณะที่เดียวกันมีการใช้ปัจจัยการผลิตมากกว่าในระดับที่นักวิชาการแนะนำ โดยเฉพาะการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงใช้มากกว่าปริมาณที่แนะนำถึง 10-15 กิโลกรัมต่อไร่ ส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีนั้นเกษตรกรจะใช้ปุ๋ยเคมีในการผลิตข้าวพันธุ์พื้นเมืองซึ่งเป็นสายพันธุ์ที่ไม่ตอบสนองต่อปุ๋ยเคมีเท่ากับการใช้ผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงที่ต้องการปุ๋ยเคมีมากกว่า ชาวนามีต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงเฉลี่ย 6.9 บาทต่อกิโลกรัม และต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ไวแสง 8.9 บาทต่อกิโลกรัม

การศึกษาวิธีการตลาดข้าว จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการผลิตข้าวของเกษตรกรในภาคใต้มีทั้งการผลิตเพื่อบริโภคและผลผลิตเพื่อขาย การผลิตเพื่อบริโภค เกษตรกรจะเลือกผลิตข้าวพันธุ์เล็บนกเป็นหลัก ในขณะที่การผลิตเพื่อขายในส่วน of ข้าวพันธุ์ไวแสงนิยมปลูกข้าวเหนียว ข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงนิยมปลูกพันธุ์ชัยนาท โดยข้าวพันธุ์ไวแสงที่ผลิตได้ทั้งหมดจะเก็บไว้บริโภคร้อยละ 20 ในขณะที่ข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงเก็บไว้บริโภคเพียงร้อยละ 3 (ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรในพื้นที่นาฝนที่ทำได้ปีละครั้ง หากปลูกข้าวพันธุ์ไวแสงผลผลิตน้อยไม่พอสำหรับบริโภคทั้งปี จึงต้องปลูกข้าวพันธุ์

ไม่ไวแสงที่ให้ผลผลิตสูงกว่า) และเก็บไว้ทำเมล็ดพันธุ์เพียงร้อยละ 5 เหมือนกัน ข้าวที่เหลือจะจำหน่ายในตลาดทั้งในภูมิภาคและนอกภูมิภาค ข้าวพันธุ์ไวแสงส่วนใหญ่จะบริโภคในภูมิภาค ส่งไปขายนอกภูมิภาคเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 9.5) ในขณะที่ข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงส่งไปขายนอกภูมิภาคมากถึงร้อยละ 35

ข้อเสนอแนะ

1. ด้านต้นทุนการผลิต ผลการศึกษาพบว่า ต้นทุนการผลิตที่สามารถบริหารจัดการได้มี 2 กลุ่มหลัก คือ ต้นทุนค่าปุ๋ยเคมี และต้นทุนค่าเมล็ดพันธุ์ โดยมีแนวทางดังนี้

1.1. ทำความเข้าใจ และให้ความรู้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ย เกษตรกรต้องพยายามหาทางลดต้นทุนค่าปุ๋ยเคมี โดยการรวมกลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพใช้เอง ร่วมกับการใช้ปุ๋ยเคมี หรือร่วมโครงการปุ๋ยสั่งตัด การใช้แผ่นเทียบสีใบข้าวเพื่อทราบความต้องการปุ๋ยยูเรียของข้าว

1.2. ให้ความรู้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าว เนื่องจากในปัจจุบันเกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวมากเกินความจำเป็น ดังนั้น ต้องส่งเสริมให้ชาวนาลดปริมาณเมล็ดพันธุ์เหลือเพียง 15 กก./ไร่ ควบคู่กับการดูแลแปลงนาให้มากขึ้น

2. ด้านการตลาด ชาวนาต้องปรับปรุงคุณภาพผลผลิตให้ดีขึ้น เพื่อลดเงื่อนไขการตัดราคาของโรงสีโดยการรวมตัวกันสร้างลานตาก เพื่อตากข้าวให้ความชื้นลดลงก่อนจะขาย และเนื่องจากปัจจุบันชาวนามีช่องทางขายข้าวเพียงช่องทางเดียวคือขายผ่านพ่อค้าคนกลางไปยังโรงสีอำนาจต่อรองต่ำ ดังนั้น ควรมีแนวทางแก้ไขดังนี้

2.1 ชาวนาควรมหาตลาดช่องทางอื่นเพิ่มเติม เพื่อลดการพึ่งพิงพ่อค้าคนกลางและโรงสี เช่น รวมตัว

กันตั้งกลุ่มดำเนินการผลิตข้าวพันธุ์เฉพาะถิ่นที่มีคุณภาพสูงเป็นที่นิยมของตลาดบน ตลาดอาหารสุขภาพ เช่น ข้าวสังข์หยด ข้าวหอมนิล ข้าวหอมดอกพะยอม และแปรรูปขายโดยใช้ Brand ของกลุ่ม

3. พื้นที่นาฝน และนาข้าวเดิมรูกกล้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน แต่เนื่องจากระบบนิเวศไม่เอื้อ

อำนวย จึงได้ผลผลิตน้อย เพื่อยกระดับปริมาณและคุณภาพผลผลิต ดังนั้น เพื่อรับประกันความมั่นคงทางอาหารของชาวนากลุ่มนี้รัฐจำเป็นต้องมีการวิจัยหาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่ และการลงทุนเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการปลูกข้าวในพื้นที่ เช่น การปรับปรุงระบบชลประทาน การสร้างโรงสีข้าวชุมชน การสร้างลานตากข้าวชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- ประยงค์ เนตยารักษ์. (2550). *เศรษฐศาสตร์การเกษตร*. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พนิตพิมพ์ สิทธิศักดิ์, พัชร ชุมทอง, และนครเศ รังควัด. (2557). การผลิตและการตลาดข้าวสังข์หยดในจังหวัดพัทลุง. *วารสารแก่นเกษตร*, 42(พิเศษ1), 493-498.
- วรารณา กิระติวิบูลย์, ปรีดาภรณ์ กาญจนสาราญวงศ์, นันทวัน ขนอม, และสวัสดิ์ ชูเชียร. (2555). การคิดต้นทุนพร้อมกับรายได้จากการปลูกยางพาราในรูปแบบของระบบสมการหลายชั้น กรณีศึกษาอำเภอ ป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง และ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพมหานคร.
- วีระศักดิ์ คงฤทธิ์ และสุวัจน์ เพชรรัตน์. (2556). *พลวัตเศรษฐกิจข้าวในภาคใต้ของประเทศไทย*. (รายงานการวิจัย) กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง. (2548). *สถานการณ์การผลิตข้าวในภาคใต้*. (รายงานการวิจัย). พัทลุง: สถาบันวิจัยข้าวกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- ศูนย์สารสนเทศการเกษตร. (2559). *ต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนในการปลูกปาล์มน้ำมัน*. จาก <http://www.oae.go.th/download/price/monthlyprice/paddy14-15.pdf>
- สมใจ พิมพ์. (2549). *ประสิทธิภาพการผลิตข้าวของเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง*. ยุทธศาสตร์ข้าวภาคใต้: ยุทธศาสตร์ชาวนาลุ่มน้ำปากพนัง. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- สมพร อิศวิลานนท์. (2552). *พลวัตเศรษฐกิจการผลิตข้าวไทย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2556). *สถิติการเกษตรประเทศไทย*. จาก <http://www.oae.go.th>
- อัมรา เวียงวิระ, ชนิภา เขียวณรงค์, อรุณ รัตนเลิศกุล, ถัดดาวัลย์ กรรณนุช, ตำราญ สุโรโน, และสาริณีย์ จันทร์ศรี. (2554). *การศึกษาประสิทธิภาพเชิงเศรษฐกิจของการผลิตข้าวอินทรีย์*. รายงานประชุมวิชาการข้าวและชัยภูมิเมืองหนาว ประจำปี 2554. กรมการข้าว. กรุงเทพมหานคร.
- Cochran, W.G. (1953). *Sampling Techniques*. New York: John Wiley & Sons. Inc.